

**THE PERCEPTION OF RELIGIOUS TOLERANCE OF SOCIAL SCIENCE
TEACHER CANDIDATES**

Ahmet KILIÇ

*Niğde Akşemseddin Bilim ve Sanat Merkezi,
ahmetkilig51@hotmail.com.*

Dr. Bayram POLAT

*Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
bpolat51@hotmail.com*

Abstract

This study is to examine the concept of religious tolerance, which is believed to have an important place in terms of social life culture, and social information, and is to examine the perceptions of religious tolerance of teacher candidates, one of the architects of the future, in terms of various variables. In addition to the concept of religious tolerance, concepts of intolerance, social life and culture have been emphasized and the concepts that constitute the topic have been tried to be explained. From this point the factors that cause tolerance and the causes of intolerance have been tried to be emphasized. At preparation step of the study, examples of today's perceptions of tolerance supporting the content of the topic are given. Also; Referring to factors creating the tolerance, the emphasis was placed on the importance of social life in the formation of the culture. For this purpose, religious tolerance perceptions of social science teacher candidates studying At the department of Social Studies Education of Niğde Ömer Halisdemir University were examined in terms of various variables. In the results of this research; there was no statistical significance in social studies teacher candidates' gender and graduated high school type variables, but there was a statistical significance at the grade level of social studies teacher candidates.

Key words: Teacher Candidate, Social Studies, Tolerance, Religion, Culture

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ DİNSEL HOŞGÖRÜ
ALGISI**

Özet

Bu çalışmada; toplumsal yaşam kültürü açısından önemli yer tuttuğuna inanılan dinsel hoşgörü kavramının ve geleceğin mimarlarından biri olan, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının dinsel hoşgörü algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Dinsel hoşgörü kavramının yanı sıra hoşgörüsüzlük, toplumsal yaşam ve kültür kavramlarının üzerinde de durulmakla birlikte konu başlığını oluşturan kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle hoşgörüyü sağlayan faktörler ve hoşgörüsüzlüğün sebepleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Çalışma çalışmanın hazırlık aşamasında konu içeriğini desteklediği düşünülen,

günümüz hoşgörü algısına örnekler verilmiştir. Ayrıca; hoşgörüyü sağlayan faktörlere değinerek, toplumsal yaşam kültürünün önemine vurgu yapmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında öğrenim görmekte olan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının dinsel hoşgörü algıları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Çalışma sonucunda; Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyet ve mezun olunan lise türü değişkenlerinde anlamlı bir fark bulunmazken, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: öğretmen adayı, sosyal bilgiler, hoşgörü, din, kültür

GİRİŞ

Toplumsal ilişkiler insanın sosyal bir varlık olması sebebiyle, insan hayatında önemli bir yer tutar. Günümüz modern toplumlarında, birlikte yaşam arzusu kolay olmayan bir durumdur. Son yıllardaki savaşlar, isyanlar, iç çatışmalar ve etnik çatışmalar bu duruma örnek olarak verilebilir. Hoşgörü, müsamaha, tolerans, öfkeyi yenme, bağışlama, saygı ve tahammül gibi tutum ve davranışlar, toplumsal birlikteliği kuvvetlendiren önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan içinde bulunduğu sosyal çevrede hoşgörülü olduğu ölçüde hoşgörü ve saygı görür. İnsanın fitratında her zaman ve her yerde sevilme, saygı ve itibar görme, hoş karşılanma duygusunun yattığını söylemek mümkündür. Bu duyguları toplumdan bekleyen insanın da hoşgörüyü kendi tutum ve davranışlarında özümsemesi gerekmektedir. Hoşgörüyü davranışların bir özü olarak yansıtması gereken insanın, bu psikolojik tutumuna sosyolojik boyutlar kazandırarak, bunu topluma da mal ederse, huzur, güven ve barış içerisinde birlikte yaşamaya önemli katkılar sağlar.

21. yy farklı dil, din, ırk, mezhep, inanç-inançsızlık gibi olguların bir araya toplanma yüzyılı olmuştur. Walzer'in (1998) de ifade ettiği gibi, "Birlikte yaşama biçimleri hiçbir dönemde bugün olduğu kadar ayrıntılı bir şekilde tartışılmamıştır. Zira ötekiyle her an karşı karşıya gelme hiç bir zaman bu kadar yaygın olarak yaşanmamıştır".

"Hem evrensel hem yerel, hem bireylerarası hem de toplumlararası ilişkiler düzleminde barış ve huzur ortamının yani birlikte ve hoşgörülü yaşamının nasıl sağlanabileceği sorunu üzerinde önemle durulmakta ve çözüm önerileri sunulmaktadır. Bundan dolayı, evrensel ve yerel düzlemde, birlikte yaşama, çoğulculuk, hoşgörü, barış, huzur ve güven gibi olguların yükselen değerlerin başında yer alması şaşırtıcı görünmemelidir." (Mermer, 1997: 19). Çünkü "Tüm beklentilerin tersine yirminci yüzyıl insanoğlunun gördüğü en kanlı ve nefret dolu yüzyılı olmuştur. Bu yüzyılda çoğunlukla kuruntuların egemen olduğu politikalar inanılmaz boyutlarda ölümlere yol açmıştır. Zalimlik kurumsallaşmış, büyük ölçüde yaygınlaşmıştır. İnsan öldürme işlemleri kitlesel üretim sayesinde örgütlenmeye başlanmıştır. Daha önce tarihin hiçbir döneminde insan öldürmek bu kadar

yaygınlaşmamış, hiçbir dönemde savaşlar bu kadar insan hayatına mal olmamış, böyle mantıksız amaçlar uğruna insanların hayatına son verilmek için bu kadar yoğun çaba gösterilmemiştir.” (Brzezinski, 1996: 4). Yirminci yüzyılın sonunda, savaş, dini hoşgörüsüzlük, ırkçılık, açlık, cahillik gibi kelimelerin anlamlarının unutulması gerekmektedir. Dünyanın hoşgörüye ihtiyacı olduğunu vurgulamak adına olumsuz anlamlar ifade eden kelimelerin unutulması evrensel barış için büyük önem taşımaktadır.

Hoşgörü, aslında karşılıklı pratik fayda sağlaması açısından da önemli bir yere sahiptir. Yani, farklı dil, din, ırk, düşünce ve yorumlara tahammül etmek, onları anlayışla karşılamak ve onların varlıklarının sürdürülebilmesine imkân vermek, aslında kendi farklılıklarının varlığını garanti altına almak demektir. Ayrıca bu, farklılıkların varlığının en önemli gerekçesini oluşturması anlamına da gelmektedir (Erkal, 1992: 22). Locke, hoşgörü ortamının tesis edilebilmesi için hiç kimse ne tek tek kişiler, ne kiliseler hatta ne de devletler, din vesilesiyle birbirlerinin dünyevi mallarına ve sivil haklarına tecavüz etme yetkisine sahiptirler. Başka kanaatte olanlar böylece, insanlığa nasıl öldürücü bir ihtilaf ve savaş tohumu ektiklerini, sonsuz düşmanlıkları, yağmaları ve katliamları nasıl tahrik ettiklerini kendi başlarına iyice düşünsünler. Bu düşünce, egemenliğin zorla tesis edilmesi ve dinin silah gücüyle yayılması gerektiği fikri üstün gelmedikçe, insanlar arasındaki ortak dostluk korunamayacağı gibi, ne barış ne de güvenlik tesis edilebilir tavsiyesinde bulunur. (Locke, 1998: 28) .

Hoşgörü kavramıyla ilişkili olan ve zaman zaman birbirlerinin yerine başka kavramlar ve deyimler kullanılmaktadır. Bunlardan en önemli ikisi tolerans ve müsamahadır. Bu nedenle çalışmamızda, zaman zaman bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

Toplumsal değer ve normlar sosyal hayatta önemli bir yer tutmaktadır. Toplumsal değerlerin kültürel özellikler taşıdığı ve aynı zamanda kitleleri bir arada tutmak adına birleştirici, bütünleştirici olduğu görülmektedir. Bireyin toplumla kaynaşmasında kültürel uyum önemli olmakla birlikte, bunun yanında kişinin başkalarının varlığını kabul edip, onlara saygı göstermesi toplumsal yaşam için son derece önemlidir. Başkalarına saygı hoşgörü kavramıyla yakından ilgilidir. Hoşgörünün özünü bireylerin farklı dil, din, ırk ve yaşam tarzlarına karşı anlayışı oluşturmaktadır. Hoşgörünün bireylerin hayatında yer alması, bireyin hem kendi toplumunda, hem de başka toplumlar tarafından takdir edilmesine katkı sağlar.

Günümüzde gelişen teknolojinin etkisiyle kişilerin yaşam tarzları, beklentileri ve değer yargıları değişkenlik gösterebilir. Meydana gelen değişikliklerin devlet ve toplum düzenini aksatmayacak şekilde olması toplumsal düzenin devamı için oldukça önemlidir. Aksi takdirde toplumsal noktada başlayan sorunlar zaman içerisinde dev bir sorun yığını olarak yıkıcı bir etki meydana getirebilir. Günümüz toplumlarında birçok sorun olmasına karşın, bu sorunlar arasında en önemlilerinden biri olarak hoşgörüsüzlüğü rahatlıkla söyleyebiliriz. Modern çağ insanların bireyci

tutumları bu durumu tetiklemektedir. İnsanlığı tehdit eden durumlara bakıldığında; temelde insana ve doğaya karşı hoşgörü kavramının bireylerin hayatında yeterince yer etmemesi sorunun kaynağını oluşturmaktadır. İnsana karşı tahammülsüzlük içerisinde birçok nedeni barındırmaktadır. Bu nedenlerden birinin de “dini anlayış” olduğu söylenebilir. Bireylerin farklı inanca sahip olması doğal bir durum olarak karşımıza çıkmasına karşın, bu durumu kabullenmemenin sonucunda hoşgörüsüzlüğün yakın çevreden başlayarak evrensel bir soruna dönüştüğünü söyleyebiliriz. Yakın dünya tarihinde farklı dini inanışlardan kaynaklanan birçok savaş bulunmaktadır.

Bireyleri oldukları gibi kabullenmenin zor bir durum olduğu söylenebilir. Karşılıklı anlayış ve kabullenme sağlıklı bir gelecek inşa etmeye katkı sağlar. Öğretmenlerin geleceğin mimarlarından oldukları, toplumda yaygın olarak kabul edilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlıklı bir gelecek inşa etmede eğitimin yeri oldukça önemlidir. Eğitim ordusunun güçlü olması aynı zamanda toplum ve devletin güçlü olması anlamına gelir. Toplumsal değer ve normları en iyi aktaranlardan biri de öğretmenlerdir. Hoşgörünün evrensel değer olduğu düşünüldüğünde, konunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Çocuklarımıza bu değeri vermek sadece öğretmenlerin değil, herkesin görevi olmalıdır.

Sosyal Bilgiler dersinin çocukları hayata hazırlamada, toplumsal değer ve normları vermede diğer derslerden bir adım önde olduğu söylenebilir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının iyi yetişmesi gelecek nesillerin daha iyi yetişmesi adına oldukça önemlidir. Hoşgörü kavramını içselleştiren bir Sosyal Bilgiler öğretmenin öğrencilerine kazandıracığı birçok toplumsal değer vardır. Tahammül etmeyi, başkalarına saygıyı öğrenen çocukların da topluma katacaklarını da unutmamak gerekir. Dinsel hoşgörüyü egemen kılmak adına Sosyal Bilgiler öğretmen ve öğretmen adaylarına birçok görev düşmektedir. Araştırma bu bakımdan önem taşımaktadır. Ayrıca; bu konuda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı; toplumsal yaşama kültürü açısından önemli yer tuttuğuna inanılan dinsel hoşgörü kavramının ve geleceğin bilim aktarıcısı konumunda bulunan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının dinsel hoşgörü algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir

Bu amaç doğrultusunda bu çalışmada aşağıdaki soruya cevap aranmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının (SBÖA) dinsel hoşgörü algısı ne düzeydedir?

Yukarıdaki problem cümlesi doğrultusunda araştırmanın alt problemleri şu şekildedir:

1. SBÖA'nın dinsel hoşgörü düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. SBÖA'nın dinsel hoşgörü algı düzeyleri sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

3. SBÖA'nın dinsel hoşgörü algı düzeyleri ortaöğretimden mezun olunan okul türüne göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama teknikleri ve verilerin analizi üzerinde durulmuştur. Veri toplama aracındaki sorular ve araştırmamızın amacı, çalışma grubu gibi bilgilerin tanımlanması ile araştırmamızın kapsamı belirlenmeye çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Gerçekleştirilen eğitim araştırmalarında genellikle seçilen bir grubun belirli bir konu hakkındaki tutum, inanç ve görüşlerinin tespit edilmesi amacıyla tarama modeline yer verildiğinden (McMillan ve Schumacher, 2006: 25) bu araştırmada da temel araştırma deseni olarak tarama (survey) modeli esas alınmıştır.

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan durum, kişi ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaktadır (Karasar, 2014: 77).

Nicel araştırma içerisinde yer alan araştırma yönteminde sıklıkla kullanılan veri toplama araçlarından birisi olan 5'li likert tipi ölçek kullanılmıştır. Bu çalışmada çalışma grubu içinde yer alan SBÖA'nın dinsel hoşgörü ölçeğine göre dinsel hoşgörü algı düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada on iki uzman görüşü alınmıştır.

ÇALIŞMA GRUBU

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören Sosyal Bilgiler öğretmen adayları oluşturmaktadır. Gönüllülük esas alınarak yürütülen çalışmada 255 öğretmen adayı katılım sağlamıştır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarından 118'i erkek, 137'si ise kız öğrencidir.

Tablo 1: SBÖA'nın demografik özelliklerine ilişkin istatistiki bilgiler.

DEĞİŞKEN	SAYI (n)	YÜZDE (%)
CİNSİYET		
KADIN	137	53,7
ERKEK	118	46,3

	255	100
SINIF DÜZEYİ		
1.Sınıf	75	29,4
2.Sınıf	71	27,8
3.Sınıf	65	25,5
4.Sınıf	42	16,5
4+.Sınıf	2	0,8
	255	100
MEZUN OLUNAN LİSE TÜRÜ		
Anadolu Lisesi	90	35,3
Meslek Lisesi	34	13,3
İmam Hatip Lisesi	8	3,1
Düz Lise	101	39,6
Fen Lisesi	6	2,4
Özel Lise	2	0,8
Diğer	14	5,5
	255	100

Tablo 1'e bakıldığı zaman, katılımcıların 137'si kadın, 118'i erkek öğretmen adaylarından oluşmaktadır. İlgili çalışmaya katılan katılımcıların sayısı olarak kadın lehine daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların sınıf düzeyi incelendiğinde ise; 1. Sınıfta 75, 2. Sınıfta 71, 3. Sınıftan 65, 4. Sınıftan 42, 4 ve üzeri sınıftan 2 öğretmen adayı ilgili araştırmaya gönüllülük esasına dayalı olarak katılım sağlamıştır. Bu bağlamda, katılımcıların sınıf düzeylerine bakıldığında, 4 ve üzeri olanların sayısı olarak az olması ilgili bölümde öğrenim gören öğretmen adaylarının normal öğrenim süresinde mezun olma sayısının daha fazla olduğu şeklinde yorumlanabilir. Araştırmaya katılan katılımcıların, ortaöğretimden mezun olunan lise türü incelendiğinde; Anadolu lisesinden 90, meslek lisesinden 34, imam hatip lisesinden 8, düz liseden 101, fen lisesinden 6, özel liseden 2 ve diğer liselerden 14 kişinin mezun olduğu görülmüştür. İlgili veriler ışığında katılımcıların düz lise türünden

mezun olan öğrenci sayıları ile özel liseden mezun olan öğrenci sayıları karşılaştırıldığında, katılımcıların sosyo-ekonomik durumları hakkında bir bilgi verebilmektedir.

VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket süreci; anket sorularının hazırlanması, anketin ulaştırılacağı katılımcıların belirlenmesi, anketlerin ulaştırılması, anketlerin toplanması, anketlerden elde edilen verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması aşamalarından oluşmuştur. Anket katılımcıları gönüllülük esasına göre belirlenmiştir.

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” ve “Dinsel Hoşgörü Ölçeği” kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda SBÖA’nın; cinsiyet, sınıf düzeyi, mezun olunan okul türü, yaş, medeni durum, dini inanç değişkenleri bulunmaktadır. Kişisel bilgi formunda yer alan dini inanç, medeni durum ve yaş değişkenleri değerlendirmeye alınmamıştır. “Dinsel Hoşgörü Ölçeğinde” öğretmen adaylarının dinsel hoşgörü algı düzeylerini belirlemeye yönelik soru havuzu ilk aşama 76 maddeden oluşturulmuştur. Daha sonra ilgili alan uzmanlarının görüşlerine baş vurulmuş, uygun olmayanlar çıkartılmış ve geçerlilik ve güvenilirlik faktör yükü dikkate alınarak son aşamada 24’e indirilmiştir. Maddeleri oluşturan ifadelerin uygunluğu konusunda 3 Türkçe Eğitimi Uzmanı, 2 Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı, 4 Sosyal Bilgiler Eğitimi Uzmanı ve 2 Dinler Tarihi Uzman’ından oluşan 12 kişilik bir uzman kadrosundan görüş alınmıştır. Bu maddelerin değerlendirilmesi için “Kesinlikle Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Kesinlikle Katılmıyorum” ifadelerinden oluşan beş basamaklı Likert tipi ölçeğe yer verilmiştir. Ölçeğin iç tutarlık katsayı (Cronbach Alpha) KMO değeri ise 72 olarak hesaplanmıştır. Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu’nda; cinsiyet, sınıf düzeyi, ortaöğretimde mezun olunan okul türü ve medeni durum değişkenlerine yer verilmiştir

VERİLERİN ANALİZİ

Tarama modeli esas alınarak yürütülen bu çalışmada, SBÖA’nın dinsel hoşgörü algı puanları betimsel istatistik uygulamaları ile tespit edilmiştir. SBÖA’nın veri toplama aracındaki sorulara verdikleri cevaplara ilişkin aritmetik ortalama puanlarının hesaplanmasında şu aralıklar temel alınmıştır: Kesinlikle Katılmıyorum ($1.00 < \bar{X} \leq 1.80$), Katılmıyorum ($1.80 < \bar{X} \leq 2.60$), Kararsızım ($2.60 < \bar{X} \leq 3.40$), Katılıyorum ($3.40 < \bar{X} \leq 4.0$), Kesinlikle Katılıyorum ($4.20 < \bar{X} \leq 5.00$). Katılımcıların dinsel hoşgörü ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği ilişkisiz örneklem için t-testi ile belirlenmiştir. Katılımcıların dinsel hoşgörü ölçeğinden aldıkları puanların sınıf ve ortaöğretimde mezun olunan okul türü değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterme durumları ise ilişkisiz örneklem için tek yönlü varyans analizi (One

Way ANOVA) ile tespit edilmiştir. Söz konusu istatistiksel işlemler SPSS paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada anlamlılık düzeyi olarak $p < .05$ kabul edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle dinsel hoşgörü algı düzeylerini belirlemede kullanılan ölçeğe ait genel madde düzeyleri ve her maddeye katılımcıların vermiş olduğu yanıtların sayısal değerleri verilmiştir. Daha sonra yanıtların sayısal değerleri ile ilgili araştırmanın alt amaçlarında verilen sorulara cevap aramak için katılımcıların kişisel bilgilerinin ve dinsel hoşgörü düzeylerinin analiz sonuçlarına ve bu sonuçlara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dinsel hoşgörü ölçeğindeki maddelere ilişkin görüşleri aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: SBÖA’nın dinsel hoşgörü ölçeğindeki maddelere ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalaması.

Madde No	Madde	N	\bar{x}	Düzye
1	Dinlerin temel inanç esaslarının eleştirilmemesi gerektiği kanısındayım.	255	3.70	Katılıyorum
2	Farklı inanıştan biriyle evlenmede sakınca görmem.	255	2.81	Kararsızım
3	Başka ülkeye yerleşmemde o ülkede yaygın olan dinin farklı olması vereceğim kararı etkilemez.	255	2.81	Kararsızım
4	Farklı dinden biriyle aynı evi paylaşmakta sakınca görmem (ev arkadaşlığı).	255	3.36	Kararsızım
5	Farklı din ve inançlara mensup insanların, inançları doğrultusunda yaşamalarına saygı duyarım.	255	4.43	Kesinlikle Katılıyorum
6	Seçimlerde oy vermeyi düşündüğüm adayın dini inanışı benim için önemlidir.	255	3.18	Kararsızım

7	Arkadaş seçiminde dini inanç benim için önemlidir.	255	2.7 9	Kararsızım
8	Dinler arasındaki ortak anlayış ve uygulamaların dinler arası hoşgörüye katkı sağladığı kanısındayım.	255	4.2 1	Kesinlikle Katılıyorum
9	Farklı dinden birinin, benim dinime saygı göstermesini beklerim.	255	4.6 7	Kesinlikle Katılıyorum
10	Farklı dine mensup insanların, aynı mabette inançları doğrultusunda ibadet etmelerini yadırgamam.	255	3.6 4	Katılıyorum
11	İnançlarından dolayı kötü muameleyle maruz kalan insanlar benim dinime mensup değilse pek önemsemem.	255	1.7 3	Kesinlikle Katılmıyorum
12	İnsanların, din ve inançlara saygı duyması gerektiği kanısındayım.	255	4.5 6	Kesinlikle Katılıyorum
13	Din adına yapılan savaşları (haçlı seferleri gibi) doğru bulmam.	255	3.1 8	Kararsızım
14	Ülkemizdeki farklı dinlerin ve inanışların, misyonerlik faaliyetleri yapmalarına saygı duyarım.	255	2.4 9	Katılmıyorum
15	Farklı din ve inançlara mensup insanlara, devletin eşit mesafede yaklaşması gerektiği kanısındayım.	255	4.2 4	Kesinlikle Katılıyorum
16	Ülkemizdeki farklı dinlere ait eski mabetlerin tadilatının yapılmasını hoş görürüm.	255	4.2 4	Kesinlikle Katılıyorum
17	Farklı dini inanca sahip kişilerin kamuya açık toplantılar düzenleyerek fikirlerini açıklamalarına saygı duyarım.	255	4.0 3	Katılıyorum
18	Bireylerin, çevresindeki farklı din ve	255	3.9	Katılıyorum

	inançlardan insanların cenaze merasimine katılmasında sakınca görmem.		7	
19	Hiçbir din ve inanişe mensup olmayan insanlara saygı duyarım.	255	3.8 4	Katılıyorum
20	Farklı din ve inançlara mensup insanların, inançları doğrultusunda yaşamalarına saygı duymam.	255	2.5 9	Katılmıyorum
21	Müslüman bir erkeğin farklı dinden biriyle evlenmesini hoş görürüm.	255	3.4 9	Katılıyorum
22	Uzun yolculuk sırasında üzerinde farklı bir dini simge taşıyan biriyle yan yana oturmaktan rahatsız olmam.	255	3.7 4	Katılıyorum
23	Antisemitist (Yahudi karşıtlığı) faaliyetleri desteklemem.	255	3.6 0	Katılıyorum
24	Hıristiyanlıktaki ve Yahudilikteki kutsal günlerin, ülkemizde resmi tatil olarak kabul edilmesinde sakınca görmem.	255	2.6 9	Kararsızım
Ortalama		255	3.5 3	Katılıyorum

“Dinsel Hoşgörü Ölçeği’ne verilen cevaplara ilişkin genel aritmetik ortalama puanları incelendiğinde, öğretmen adaylarının “Katılıyorum” (Yüksek) düzeyinde görüş bildirdikleri görülmektedir. Tablo 2’deki analiz sonuçlarına göre; öğretmen adaylarının dinsel hoşgörü puan ortalamalarının en düşük ($\bar{X} = 1.73$) olduğu maddenin “İnançlarından dolayı kötü muameleye maruz kalan insanlar benim dinime mensup değilse pek önemsemem.” maddesi (11. Madde) olduğu tespit edilmiştir. Dinsel hoşgörü ölçek puan ortalamasının en yüksek olduğu maddenin ($\bar{X} = 4.67$) ise “Farklı dinden birinin, benim dinime saygı göstermesini beklerim.” (9. Madde) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

SBÖA'nın cinsiyet durumuna ilişkin bulgular aşağıda Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: SBÖA'nın Dinsel Hoşgörü Ölçek Ortalamalarının Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{x}	s	sd	t	p
Kadın	137	84.17	10.35	253	.926	.355
Erkek	118	85.44	11.59			

Tablo 3 incelendiğinde, SBÖA'nın dinsel hoşgörü düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. [$t_{(252)}=.355$; $p>.05$]. Elde edilen bu bulgu, SBÖA'nın dinsel hoşgörü düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında bir ilişki olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Dinsel hoşgörünün bir cinsiyetten ziyade, bireyin kişisel gelişimi ve hayata bakış açısı ile orantılıdır. Dinsel hoşgörü dinin insanlara vermiş olduğu bir hoşgörü anlayışından ziyade insanların farklı din olgularına karşı göstermiş olduğu anlayıştır. Bu bağlamda SBÖA'nın dinsel hoşgörü kavramına cinsiyet yönünden herhangi bir farklılık göstermedikleri görülmektedir.

SBÖA'nın sınıf değişkenine ilişkin bulgular aşağıda Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: SBÖA'nın Dinsel Hoşgörü Ölçek Ortalamalarının Sınıf Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

Değişken	N	\bar{x}	Ss
1-) 1.Sınıf	75	85.41	11.41
2-) 2. Sınıf	71	86.55	10.35
3-) 3. Sınıf	65	80.46	10.55
4-) 4. Sınıf	42	87.19	9.90
5-) 4+. Sınıf	2	85.00	19.80
Toplam	255	84.76	10.94

Sınıf	Varyansın	Farkın				
	Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	Kaynağı					

(Scheffe)

Gruplar Arası	1708.531	4	427.133	3.724	.006	
Gruplar İçi	28674.394	250	114.698			2-3
Toplam	30382.925	254				4-3

*p<.05

Tablo 4'te gösterilen veriler ışığında, SBÖA'nın öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri ile dinsel hoşgörü düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir [$F_{(4-250)}=.006$, $p<.05$]. Araştırmanın bu bulgusu sonucunda, SBÖA'nın dinsel hoşgörü algıları ile sınıf değişkeni arasında bir ilişki olduğu şeklinde yorumlanabilir. SBÖA'nın öğrenim gördükleri sınıf düzeyinde, 2. Sınıfta öğrenim görmekte olan SBÖA'nın dinsel hoşgörü düzeyleri 3.sınıfta öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Yine öğrenim görülen sınıf düzeyinde 4.sınıfta öğrenim görmekte olan SBÖA'nın dinsel hoşgörü düzeylerinin 3.sınıfta öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarına kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.

SBÖA'nın ortaöğretimden mezun olunan lise türüne ilişkin bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: SBÖA'nın Dinsel Hoşgörü Ölçek Ortalamalarının Mezun Olunan Lise Türü Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

Mezun Olunan Lise Türü	Değişken	N	\bar{X}	Ss	
	Anadolu Lisesi		90	83.74	10.71
Meslek Lisesi		34	83.26	8.55	
İmam Hatip Lisesi		8	77.88	7.61	
Düz Lise		101	85.93	11.70	
Fen Lisesi		6	92.33	6.12	
Özel Lise		2	86.00	9.90	
Diğer		14	86.93	13.23	
Toplam		255	84.76	10.94	
Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p

Gruplar Arası	1099.534	6	183.256	1.552	.162
Gruplar İçi	29283.392	248	118.078		
Toplam	30382.925	254			

Tablo 5'te gösterilen verilere göre, SBÖA'nın ortaöğretimde mezun oldukları lise türü ile dinsel hoşgörü düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir [$F_{(6-248)}=.162, p>.05$].

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının dinsel hoşgörü algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesinin hedeflendiği araştırmada istatistiksel olarak elde edilen veriler yorumlanmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

SBÖA'nın genel olarak dinsel hoşgörü algılarının yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cinsiyet değişkenine göre yapılan incelemede SBÖA'nın dinsel hoşgörü algılarının değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Önger (2013) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin hoşgörü algısı tutum ölçeğine ilişkin katılım düzeyleri cinsiyetlere göre ($p=0,047 < 0,05$) farklılık gösterdiği belirlenmiş olup, bu çalışmada elde edilen sonuçla çelişmektedir.

Sınıf düzeyi değişkeninin SBÖA'nın dinsel hoşgörü algılarına etkisi incelendiğinde, bu değişken ile dinsel hoşgörü algıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Katılımcıların öğrenim gördükleri sınıf düzeyinde, 2. Sınıfta öğrenim görmekte olan SBÖA'nın dinsel hoşgörü düzeyleri 3. sınıfta öğrenim görmekte olan SBÖA göre daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Yine öğrenim görülen sınıf düzeyinde 4. sınıfta öğrenim görmekte olan SBÖA'nın dinsel hoşgörü düzeylerinin 3. sınıfta öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarına kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ortaöğretimden mezun olunan lise türü değişkenine göre yapılan incelemede SBÖA'nın dinsel hoşgörü algılarının, öğretmen adaylarının mezun olunan lise türüne göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır.

İnsanın sosyal bir varlık olduğu düşünüldüğünde; toplumsal yaşamın gerekliliği ve önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Zaman zaman toplumun en küçük yapısı olan ailenin bireyleri arasında bile hoşgürsüzlük örnekleri görülebilir. Eşlerin bireysel farklılıkları görmezden gelmesi, kardeşlerin

birbirlerini kıskanıp rakip olarak görmeleri, alınacak ortak kararlarda aile ferlerine danışılmaması, aile bireylerinin birbirlerinin fikirlerine saygı göstermemesi, ev içerisinde ortak kullanım alanlarının başkalarının hassasiyeti dikkate alınmadan kullanılması, televizyon kumandasına hükmetme mücadelesi, ev içerisindeki işbirliğindeki aksaklıklar, farklı futbol takımlarının tutulması sonucu ortaya çıkan olumsuz durumlar ailelerde görülebilecek durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucunda da tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlük baş gösterebilir.

Hoşgörüsüzlük durumu bireyden yaşadığı topluma geçebilir. Toplumsal yaşam karmaşık bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda verdiğimiz aile örneğindeki durumlar daha da çeşitlenip karmaşık bir hale dönüşebilir. Siyasal görüş ayrılıkları, ırksal-dinsel farklılıklar, cinsiyet farklılığı, ekonomik durum, eğitim-kültür seviyeleri, dünya görüşleri, dilsel farklılıklar, mezhep çeşitliliği gibi durumlar toplumsal farklılıklarımız olarak karşımıza çıkmaktadır. Önemli olanın farklılıkların çatışmaya veya hoşgörüsüzlüğe dönüşmemesi; tam aksine toplumsal yaşamın uyumlu bir parçası haline gelmesidir.

Toplumsal yaşam kültürünün uzun süreli tecrübelerin sonucunda oluştuğu bilinmektedir. Bazen bu tecrübelerin zorlu süreçler sonrasında ortaya çıktığı görülebilir. Tıpkı geçmişteki Almanya'nın ikiye ayrılması-birleşmesi, Haçlı seferlerindeki dinsel faktör sonucu tahribat, coğrafi keşiflerdeki katliamlar, II. Dünya savaşındaki Yahudi soykırımı, batılı devletlerin Afrika kıtasındaki katliamları gibi, olayların dünya tarihinde derin izler bıraktığı görülebilir.

Hoşgörüsüzlükle mücadele etmek veya hoşgörüyü bireysel, toplumsal, ulusal, evrensel hayata egemen kılmak için şu önerilerde bulunabiliriz:

- ✓ Birey olarak farklı kültürleri tanıtıcı kitap-yayınlar takip edilebilir.
- ✓ Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının eğitiminde hoşgörüyü yönelik çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Ulusal düzeydeki eğitim kurumlarında özellikle Sosyal Bilgiler eğitiminde hoşgörü ile ilgili düzenli olarak resim, şiir, kompozisyon yarışması, tez, panel, münazara, konferans gibi çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Uluslararası düzeyde birlikte yaşama kültürüne katkı sağlama adına çeşitli panayır, festivaller, sergiler, sportif yarışmalar yapılabilir.
- ✓ Ulusal ve uluslararası düzeyde eğitim kurumlarının bütün seviyelerinde farklı kültürlerdeki öğrencilerle karşılıklı olarak geziler düzenlenebilir.
- ✓ Öğretmenlere yönelik olarak seminer döneminde hoşgörü eğitimi içerikli hizmet içi eğitim gerçekleştirilebilir.
- ✓ Farklılıklara saygı konusunda sivil toplum kuruluşlarının ulusal ve uluslararası alanda bireyleri eğitici-bilgilendirici çalışmalar yapması sağlanabilir.

- ✓ Hoşgörüyü yönelik farkındalığı artırmak için sınıflarda ve öğretmenler odasına çeşitli görseller (afiş, fotoğraf, grafik) asılabilir.
- ✓ Hoşgörüyü özendirici televizyon dizileri ve programları yapılabilir.
- ✓ Çocuklara yönelik farklı kültürleri tanıtıcı çizgi filmler yapılabilir.
- ✓ Ülkemizde her yıl 23 Nisan gibi etkinliklerde, yabancı ülkelerden gelen çocukların, başka ülkelerde de buna benzer organizasyonlar kapsamında bir araya gelmeleri sağlanabilir.
- ✓ Dünyanın farklı ülkelerinde resmi olarak dini temsil eden kişilerin hoşgörüyü özendirici sohbet, bildiri, konuşma, konferans düzenlemeleri sağlanabilir.
- ✓ Dünyada kutsal kabul edilen mekânların her türlü saldırı ve işgallere karşı korunması teminat altına alınabilir.
- ✓ Dünya genelinde ders kitaplarında yer alan inançları aşağılayıcı, ırkçı, toplumları ayrıştıran bölücü, kışkırtıcı her türlü ifadeler ve bölümler çıkartılabilir.
- ✓ Doğal afetlerdeki yardımlaşma kültürü daha da artırılabilir.
- ✓ MEB'e bağlı eğitim kurumlarında seçmeli "hoşgörü" dersi konulabilir. Bu dersi Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vermeleri sağlanabilir.
- ✓ Evrensel barışa katkı sağlamak adına dünyaca tanınmış yazarların hoşgörüyle ilgili yayın yapmaları sağlanabilir.
- ✓ Beyazperdede ödüllü yönetmenlerin hoşgörü temalı film çekmeleri teşvik edilebilir.
- ✓ Cinsiyet eşitliği konusunda toplumsal duyarlılığı sağlayıcı çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Toplumda kin, nefret, hakaret, kutsal değerlere saldırı, ırkçılık gibi duygulara aşırı derecede vurgu yapanlara ağır yasal yaptırımlar uygulanabilir.
- ✓ Toplumun mimarları olduğu düşünülen ebeveynler ve öğretmenlerin hoşgörüyü özendirici çalışmalar yapmaları teşvik edilebilir.
- ✓ Türk ve İslam kültüründeki tasavvufi algıların ön plana çıkartılarak Mevlana, Ahmet Yesevi, Yunus Emre ve Hacı Bektaşî Veli gibi kişilerin düşünceleriyle toplumsal hoşgörü yaygınlaştırılabilir.

Yukarıda ifadelere göre bu konuda öğretmenlere, ve özellikle de sosyal bilgiler öğretmenlerine büyük görev düşmektedir. Öncelikle bireysel olarak hoşgörüyü içselleştirme ve bunu toplumsal yaşama yansıtması gerekmektedir. Bu ise bireyler arasındaki karşılıklı hoşgörü ve saygı anlayışı ile doğru orantılı olmalıdır. Aksi halde bir tarafın hoşgörü ve saygı ile davranması toplumsal hoşgörüyü beraberinde getirmeyebilir. Dahası bir taraf mazlum konumuna düşebilir.

KAYNAKÇA

- Brzezinski, Z. (1996). *Kontrolde çıkmış dünya*, (çev. H. Menemencioglu). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erkal, M. (1992). Sosyal bütünleşmede hoşgörünün yeri. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 10 (22), 151-158.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (26.Baskı), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Locke, J. (1998). *Hoşgörü üstüne bir mektup*, (çev. M. Yürüşen), Ankara: Liberte Yayınları.
- McMillan, H., ve J. Schumacher, S. (2006). *Research in education evidence-based inquiry*. (6th Edition), Boston: Allynand Bacon Inc.
- Mermer, A. (1997). Toplumsal barışın ilk şartı: İnanca saygı. *Köprü Üç Aylık Fikir Dergisi*, S.57, s.18-25.
- Önger, S. (2013). *Sosyal bilgiler eğitiminde hoşgörü (Eskişehir Odunpazarı ilçesi sosyal bilgiler öğretmenlerinin tutum ve görüşleri)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Walzer, M. (1998). *Hoşgörü üstüne*, (çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.